

УДК 159.922.8

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-99-6-204-216>

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОЇ ПОВЕДІНКИ

О. М. Хлонь

ORCID 0000-0001-9733-8531

У статті обґрунтовано, що суспільна правосвідомість нерозривно пов'язана з почуттям загальної справедливості. В умовах юридичного нігілізму люди відчують почуття безнадії, розчарування, соціального відчуження, роззубленості, зневіри та втрати віри в майбутнє. Почуття соціальної апатії охоплює суспільство. Правовий нігілізм є продуктом певних соціальних умов життя. Всепроникна криза, особливо в економіці, безпосередньо спричиняє політичну, правову та духовну кризу.

Це явище є одним із руйнівних соціальних утворень, яке існує в умовах глобальних трансформацій, коли дисбаланс цінностей та ідеалів швидко заповнює всі сфери суспільства, має значний деструктивний потенціал та зумовлює низку негативних процесів. Необхідно активно боротися з такими явищами і намагатися запобігти їх виникненню своєчасними діями та науково обґрунтованими засобами, попередньо вивчивши їх і давши їм вичерпну характеристику. Соціальний аспект запобігання цьому явищу неможливий без розуміння феномена права як фундаментальної категорії, підкріпленої відповідними уявленнями про правову культуру та правосвідомість. Вивчаючи правові категорії, ми повинні прагнути підвищити рівень правової обізнаності суспільства, посилити почуття відповідальності, поваги до закону та прав інших людей, зміцнити соціальну та національну солідарність, визнати важливість національних та загальнолюдських інтересів, що є особливо актуально для нашого часу. Доцільно приділяти високий ступінь уваги вивченню та формуванню серед молодого покоління високої правової культури, контролю за дотриманням принципів правових відносин серед своїх громадян та вихованню молодого покоління в душі поваги до верховенства права.

Державна підтримка відповідних заходів суттєво підвищить розуміння патріотизму та поваги до державних цінностей. Такі заходи можуть мати позитивні наслідки не лише щодо підвищення

правової обізнаності підростаючого покоління, а й загалом для підвищення якості державності.

Саме тому вивчення факторів формування морально-правової свідомості молоді є одним із пріоритетних напрямів подальшого формування правового суспільства. З огляду на це, існує також значна сфера для дослідження цієї проблеми в контексті суміжних наук, таких як право, філософія тощо. Також можна зазначити, що правосвідомість – це дуже важливий і ґрунтовний рівень досліджень, що вимагає всебічного розгляду та ретельного вивчення. Однак доцільно провести науковий огляд відповідної категорії у поєднанні з розумінням цілісної структури першопричин та факторів, що підтримують напрямок формування правової поведінки особистості в соціальному середовищі

Ключові слова: *правовий нігілізм, правосвідомість, правова культура, патріотизм, правова держава.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Однією з найважливіших ознак правової держави, молодь якої схиляється до дотримання правових норм, є формування правосвідомості. З метою уникнення негативних наслідків порушення правових норм молоде покоління має розуміти зв'язок між діями та відповідальністю за спричинене діяння в контексті правової регуляції поведінки суб'єкта права. Створення сприятливих умов усвідомлення необхідності дотримання та розуміння норм права формує засади для попередження деліквентної поведінки в цілому серед молоді.

На праворозуміння та формування свідомої правової культури особи суттєво впливає ряд факторів, серед яких провідне місце займають внутрішні переконання особи, що спонукають її до дотримання правових норм на засадах суспільної моралі. Тут простежується тісний взаємозв'язок таких детермінант правової поведінки, як внутрішні переконання особи, що здійснює діяння в рамках тих чи інших правовідносин, та вплив на поведінку суб'єкта права з боку держави як контролера та регулятора правового впливу. Зважаючи на важливість вивчення даної проблематики для попередження деліквентної поведінки окремих представників молоді та в цілому профілактики правопорушень відповідними представниками суспільства, з'являється необхідність у окремому науковому огляді вищевказаного питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою вивчення профілактики правопорушень та попередження правового нігілізму, зокрема, займалася значна плеяда вчених. Так, окремими питаннями у сфері профілактики правопорушень займалися: М. Аванесов, Ю. Александров,

І. Дегтярев, Т. Лихолат, В. Селецький, А. Тарас, А. Харшак, В. Медведєв, С. Яковенко, Л. Мороз, А. Макаренко, Г. Костюк, Л. Божович, М. Мід, К. Левін, З. Фрейд та ін.

Розглядаючи проблему визначення правових норм як необхідної форми переконання та примусу, що усували проблему поширення правового нігілізму, ряд вчених, наприклад такі, як В. Соловійов, розглядали право як щось похідне від моралі, а не як самостійний феномен. Правові норми, на думку вченого, жодним чином не стосуються особистих і громадянських прав та свобод, які записані в конституції. Це просто сукупність моральних норм, елементарні заповіді, що підтримуються силою державного насилля і подаються підлеглим у формі того чи іншого припису про покарання (Шемшученко, 2003, с. 42; Черней, 2007, с. 4).

Превалювання морального фактора над юридичним помітно і в представників сучасної юридичної думки. Ю. Тихонравов стверджував, що юридичний нігілізм, з одного боку, перебільшує вагу моральних факторів, а з другого – політичного втручання, прямого насильства, примусу. «Право є необхідне зло, зумовлене нашою слабкістю, – вважає Ю. Тихонравов. З одного боку, ми боїмося права як загрози, що стримує нашу вільну активність, а з другого – відчуваємо потребу в праві, як засобі захисту від вільної активності сильніших від нас» (Тихонравов, 1997, с. 264; Черней, 1998, с. 80).

З іншого боку ряд вчених, притримуються думки згідно з якою безпелаяційне розуміння необхідності регулювання суспільних функцій лише на засадах моральної ідеології може спричинити колізії та перебільшення ролі морального регулювання у державотворчому процесі. Такі тенденції, на думку вчених, мали місце у наукових поглядах П. Афанасьєва, який стверджував, що «мораль стоїть вище «безособової» легальності: душа дорожча від «формальної організованості». І тому, додає він, «цінності поміркованості та акуратності» ніколи не стануть у нас основоположними (Афанасьєва, 1993, с. 30-39; Черней, 2007, с. 80). Така позиція формує у людей зневажливе ставлення до діючої системи права і взагалі до самого принципу пріоритету правової регламентації суспільних відносин. Перелік основних проблем, які можуть виникнути при формуванні таких уявлень, є досить різноманітний. Одним із його елементів є нерозуміння сутності права як фактору попередження негативних наслідків, викликаних нічим не обмеженою свободою дій найбільш активних або навіть агресивних груп населення. Все це є прямим наслідком відсутності уявлення про права та в кінцевому рахунку правовим нігілізмом, як очевидним ігноруванням правових проблем соціального суспільства.

Виділення частин загальної проблеми. З огляду на це можна встановити, що питання розуміння правових норм як чинника дотримання гармонійних взаємовідносин у суспільстві, що усуває проблематику поширення правового нігілізму і одночасно сприяє більш усвідомленому розумінню права, є досить важливим для вивчення. Отже, виникає необхідність узагальнення різноманіття наукових думок, які мають бути розглянуті у процесі наукової дискусії з метою вироблення єдиного підходу та формування висновків. Зважаючи на це, можемо сформулювати наступну мету.

Метою та завданням дослідження є всебічне вивчення феномену правового нігілізму та засобів його попередження серед молоді, вироблення дієвих механізмів сприяння більш ефективному формуванню правосвідомої поведінки у даної категорії осіб.

Методологічною основою визначеного дослідження є загальний діалектичний метод наукового пізнання реально існуючих явищ, їх взаємозв'язок та наукове обґрунтування.

Виклад основного матеріалу. Правовий нігілізм, як суттєвий механізм зневіри у справедливості у суспільних процесах та неухильності дотримання правових норм, суттєво впливає на зниження рівня морально-правової свідомості молодого покоління. Дане явище є одним з деструктивних соціальних утворень, яке в умовах глобальних перетворень, розбалансованості системи цінностей та ідеалів швидко заповнює усі сфери життєдіяльності суспільства, має значний руйнівний потенціал і детермінує низку негативних процесів, поглиблюючи кризове становище.

Він активно впливає на нівелювання заходів, спрямованих на підвищення морально-правової свідомості молоді і є похідним від загального поняття нігілізму, що має філософський зміст як заперечення, неприйняття окремими громадянами чи їх верствами існуючих устоїв життя (Вовк, Кравець, & Симон, 2006, с. 43; Черней, 1998, с. 3).

Виходячи із соціально-психологічного розуміння цього явища, відмітимо, що ця категорія може розумітися із різних позицій. Його можна визначати як активне практичне втілення соціально-духовного явища, суб'єктивного за формою і об'єктивного за змістом. Правовий нігілізм є не лише суб'єктивним переживанням людей, а і має конкретне спрямування на всі сфери життя, що особливо виявляється у правовій галузі. Це напрям політико-правової думки, який відкидає соціальну цінність права і культивує негативне ставлення до нього (Селіванов, 2002, с. 42). По суті – це вияв викривленої (деформованої) правосвідомості, яка визнає право, проте розуміє його зміст і призначення всупереч інтересам суспільства або окремих громадян (Черней, 1998, с. 3-4).

У зв'язку з тим, що громадська правосвідомість нерозривно пов'язана з відчуттям загальної справедливості права, вказані обставини призводять до таких наслідків, як правовий нігілізм, тобто ігнорування права, правових норм, цінностей. Здебільшого він супроводжується низьким рівнем правової культури. За таких обставин громадяни, умовно кажучи, постають перед вибором: реалізувати свої права на законних підставах або за допомогою інших засобів, наприклад, хабарництва. За умов бюрократизму державного апарату, недовіри владі, корумпованості державних службовців, соціальної нестабільності і невпевненості у майбутньому, падіння моральності, легше схилитися до давання хабара. Слід погодитися із твердженням про те, що коли держава примушує своїх громадян поводитися нечесно, порушувати закон, то це призводить до негативних змін громадської думки. В умовах слабких демократичних традицій та низькому рівні правової культури корумповані відносини витісняють правові, етичні, моральні, професійні відносини між людьми, із аномалії перетворюються у норму поведінки (Желевська, 2008, с. 60).

Саме тому слід активно боротися із подібними явищами та намагатися попереджувати їх виникнення своєчасними діями та науково-обґрунтованими засобами, попередньо їх дослідивши та надавши їм вичерпну характеристику. Адже, як слушно зазначає В. Цветков, в умовах правового нігілізму людей охоплюють почуття безнадійності, розчарування, соціальної відчуженості, розгубленості, відчаю, втрати віри в майбутнє. Суспільством оволодіває почуття соціальної апатії. Невизначеність концептуальних основ суспільного розвитку, слабка теоретична розробка конкретних механізмів трансформування українського суспільства в ринкову соціально-культурну систему призвело до того, що такі явища, як спад виробництва, криміналізація багатьох сфер суспільного життя, спекуляція, корупція, злочинство, розкрадання асоціюється в масовій свідомості з ринковою економікою. Набутий деструктивний соціальний потенціал може призвести до катастрофи (Головченко, 2007; Черней, 1998, с. 6).

Слід відмітити, що дана форма протидії формуванню ефективної морально-правової свідомості молодого покоління залежить від багатьох детермінант. Відзначимо, що правовий нігілізм – це продукт певних соціальних умов життя. Всеохоплююча криза, і передусім в економіці, безпосередньо викликає кризу політичну, юридичну та духовну. Виникає дефіцит права, або ж «замовчування права», «правовий вакуум», як стан правової системи, коли існують цілі сфери нерегульованих правом суспільних відносин, що потребують нормативно-правової регламентації, девальвації права, порушення законності і т. ін. (Малиновский, 1997,

с. 112). Джерелом відтворення правового нігілізму є конфронтація гілок влади та суб'єктивні чинники (Черней, 2007, с. 82-83). Відповідні тези підтверджують думку про те, що, незважаючи на певні негативні елементи правового регулювання, говорити про відсутність права як норми не варто.

Ігнорування правової регламентації, опертя на свавілля, «революційне право» характерне насамперед для тоталітарної держави. «Право є форма виразу і використання насильства», – писав П. Юдін (Нерсесянц, 1997, с. 345). Саме з цих позицій деякі юристи критикували правову державу і пропагували досвід «соціалістичної», у якій державна влада спиралася виключно на насильство, примус, ігноруючи право (Нерсесянц, 1997, с. 163; Черней, 2007, с. 80). Однак така позиція сумнівно обумовлює позитивні результати у питаннях формування правосвідомого громадянина.

В даній дискусії вважаємо за доцільне приєднатися до тези про необхідність права в процесі регулювання суспільних відносин, яке доповнює, але не обмежує моральні та культурні засади дотримання суспільно-значимих норм. В той же час соціальний аспект, який підтримується в рамках культурного та морального усвідомлення необхідності регламентації власної поведінки відповідно до норм суспільної моралі не можливий без розуміння феномену права як фундаментальної категорії підкріпленої відповідними уявленнями про правову культуру та правосвідомість. І в зв'язку з цим, варто прагнути до підвищення рівня правосвідомості суспільства, посилення почуття відповідальності, поваги до закону та чужих прав, посилення суспільної й національної солідарності, визнання важливості загальнодержавних і загальнолюдських інтересів, що є особливо актуальним для нашого часу (Єрмоленко, 2008, с. 58). Доцільно приділити високу ступінь уваги вивченню та формуванню серед молодого покоління високої правової культури, контролю за дотриманням принципів правових взаємовідносин серед його громадян та вихованню молодого покоління у дусі поваги до норм права.

У зв'язку із цим важливого значення набуває розуміння права як механізму захисту моральних та духовних цінностей та здатність розуміти себе громадянином, відповідальним за збереження таких цінностей. У цьому контексті великого значення у формуванні правосвідомості та поваги, як до загальнолюдських, так і державних цінностей, відіграв на сучасному етапі формування правосвідомого громадянина нашої країни факт захисту Батьківщини, що, безумовно, не могло не вплинути на укорінення в свідомості народу такої важливої детермінанти морально-правової свідомості, як патріотизм. В першу чергу така тенденція може проявлятися здебільшого у осіб, які приймали участь у бойових діях,

маючи стійкі морально-етичні переконання, і які можуть в подальшому передати ці переконання молодому поколінню. Зважаючи на розуміння своєї функції захисника не лише територіальної цілісності держави, але і певного правового порядку, особа, яка пройшла складний процес становлення у якості свідомого громадянина та перетворення із інертного пересічного громадянина на особу, що прийняла цінності захисту прав і свобод людини і громадянина, надалі може більш активно відстоювати ідеї права та законпорядку, розуміючи відповідальність за їх недотримання.

Розглядаючи таку важливу передумову формування правосвідомості, як патріотизм, в контексті її розуміння з боку юридичної психології, зауважимо, що визначення даної категорії надавалося значною кількістю видатних науковців-теоретиків. Так, наприклад, Н. Рейнвальд вважає основою патріотизму любов до Вітчизни, яка є центральною ланкою психологічних механізмів, що забезпечують соціальну зумовленість дій та вчинків людини. Саме любов має вирішальне значення у процесі трансформації суспільних потреб у потреби окремих осіб, у мотиви, які спонукають їх до активності (Рейнвальд, 1987, с. 81; Дзюба, 2007, с. 54).

На думку А. Макаренка, патріотизм органічно пов'язаний з колективізмом, котрий як риса особистості містить у собі єдність і різноманітність особистісних та суспільних цілей, співробітництво індивідів, співчуття і взаємодопомогу. Ця моральна якість і психічний стан людини визначають спрямованість особистості не на своє «Я», а поза себе, на інших людей, прагнення робити добро, переживати чужий біль, приносити себе в жертву, взаємодіяти, боротися проти пригніченості й конформізму (Дзюба, 2007; Макаренко, 1985, с. 54). І у цьому контексті дотримуватись норм права як гаранту гармонійного співіснування членів суспільства на території власної країни.

На думку Г. Ващенко, справжній патріот не здатен ненавидіти і зневажати інші народи, тому що він бачить їхню силу та духовні досягнення. У дослідженні Г. Ващенко виокремлюються такі особливості українського патріотизму: глибоко свідомий і народний характер, висока відповідальність за долю Батьківщини, її надійний захист; толерантність і демократичність; духовність як могутній фактор у виконанні практичних завдань суспільства; властивість бути як соціально-історичним явищем, так і якістю характеру особистості (Дзюба, 2007, с. 18-23; Бугайцева, 1998). В процесі розвитку суспільства дана якість особи є, безумовно, однією з головних, що формують її правосвідомість. Саме вона дозволяє будувати державу на принципах єдності та свідомого відношення до державних цінностей. При цьому нігілізм як полярна категорія правосвідомості, безумовно, нівелюється уявленнями громадянина щодо правосвідомого

відношення до своєї особи як одного з невід'ємного елементу колективної правосвідомої єдності, яка в свою чергу формує матерію правової держави, для якої проблематика примусу як невід'ємної частини права є лише засобом впливу на маргінальну частину нездатних до повноцінної правосвідомої поведінки осіб, а не засобом контролю за всім і кожним.

Однак, для формування відповідних уявлень потрібне розуміння сутності права та активна дія, яка в кінцевому рахунку формує паттерни поведінки, побудовані за рахунок стійких якостей та рис характеру. Такі якості не можуть самі по собі формуватися у нового покоління, що безпосередньо не стикалося із проблемами відстоювання принципів правосвідомої поведінки, що зазвичай відбувається у життєдіяльності представників структур із високим морально-етичним рівнем, що сприяють захисту прав та свобод людини і громадянина в регіонах ведення бойових дій.

З огляду на це, якщо не стимулювати їх становлення, не акцентувати увагу на їх збереженні, роз'яснювати, пропагувати та виховувати правосвідомі прагнення, правовий нігілізм може обумовити риси та якості характеру особи прямо протилежні бажаним. Зауважимо, що саме державна підтримка відповідних заходів суттєво збільшить розуміння почуття патріотизму та поваги до державних цінностей. Такі заходи можуть мати свої позитивні наслідки не лише по відношенню до підняття правосвідомості молодого покоління, але і в цілому для вдосконалення якості державотворення. Крім того, відповідні тенденції суттєво впливають на вдосконалення розуміння права в цілому та правосвідомості зокрема, як фактору захисту основоположних цінностей, в першу чергу прав і свобод людини і громадянина, і насамперед права на життя, повагу до гідності, свободу та особисту недоторканність тощо, гарантованих Розділом II Конституції України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Саме тому вивчення чинників формування морально-правової свідомості молоді займає одне з пріоритетних напрямків для подальшого формування правого суспільства. З огляду на це, виникає також значне поле для досліджень даної проблематики у контексті суміжних наук, таких як право, філософія тощо. Можна також відмітити, що правосвідомість – це досить важливий та ґрунтовний пласт дослідження, який потребує всебічного розгляду та уважного вивчення. Однак, здійснювати науковий огляд відповідної категорії доцільно в комплексі із розумінням цілісної структури першопричин та чинників формування правосвідомої поведінки індивіда в суспільному середовищі.

Література

1. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія. *Правовий нігілізм* (Т. 5) Київ : Українська енциклопедія, 2003.
2. Черней В. В. Правовий нігілізм як вияв викривленої правосвідомості. *Науковий вісник КНУВС*. 2007. Вип. 4. С. 341-347.
3. Тихонравов Ю. В. *Основы философии права*. Москва : Вестник. 1997
4. Черней В. В. Феномен юридичного нігілізму та проблема формування політико-правової культури. *Науковий вісник*. 1998. Вип. 2. С. 226.
5. Афанасьев П. Е. Этнопсихологические сюжеты. Москва, 1993.
6. Вовк В. М., Кравець В. М., Симон Ю. С. *Словник основних термінів з філософських дисциплін*. Київ, 2006.
7. Селіванов В. М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти. Київ : Видавничий дім «Ін-Юре», 2002.
8. Желевська С. І. Вплив корупції на громадську правосвідомість. *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права: Тези доп. наук.-теорет. конф.*, Київ: Київський національний університет внутрішніх справ, 2008. С. 59-60
9. Головченко В. Правовий нігілізм: минуле і сучасне. *Юридичний вісник України*. 2007. С. 45.
10. Малиновский А. А. «Правовой вакуум» – новый термин юридической науки. *Государство и право*. 1997. Вип. 2.
11. Нерсесянц В. С. Философия права. Москва, 1997.
12. Єрмоленко І. Я. Розвиток громадянського суспільства як чинник протидії правовому нігілізму. *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права*. Тези доп. наук.-теорет. конф. Київ : Київський національний університет внутрішніх справ, 2008. С. 57-59.
13. Рейнвальд Н. И. *Психология личности*. Москва : Изд-во Ун-та Дружбы народов, 1987.
14. Дзюба В. М. Патріотичне виховання курсантів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у навчально-науковому інституті підготовки кадрів громадської безпеки та психологічної служби КНУВС. *Юридична психологія та педагогіка*. 2007. Вип. 2. С. 51-59.
15. Макаренко А. С. Методы организации воспитательного процесса. (Т. 5) Москва : Акад. пед. наук, 1985.
16. Бугайцева Г. М. Національні і загальнолюдські принципи у вихованні молодого покоління (із творчої спадщини педагогіки Т. Вашенка). *Соціалізація особи*. 1998. С. 18-23.

References

1. Shemshuchenko, Yu.S. (2003). *Yurydychna entsyklopediya Legal encyclopedia. Pravovyi nighilizm [Legal encyclopedia. Legal nihilism] (Vol. 5)*. Kyiv: Ukrainska entsyklopediya (ukr).
2. Cherniey, V. V. (2007). *Pravovyi nihilizm yak vvyav vykryvlenoi pravosvidomosti [Legal nihilism as a manifestation of distorted legal consciousness]*. *Naukovyi visnyk KNUVS*, 4, 341-347 (ukr).

3. Tykhonravov, Yu. V. (1997). *Osnovy filosofii prava [Fundamentals of philosophy of law]*. Moscow: Vestnik (rus).
4. Cherney, V. V. (1998). Fenomen yurydychnoho nihilizmu ta problema formuvannya polityko-pravovoi kultury [The phenomenon of legal nihilism and the problem of forming a political and legal culture]. *Naukovyi visnyk*, 2, 226 (ukr).
5. Afanasiev, P. E. (1993). *Etnopsikhologicheskie suzhety [Ethnopsychological plots]*. Moscow (rus).
6. Vovk, V. M., Kravets, V. M., & Symon, Yu. S. (2006). *Slovnnyk osnovnykh terminiv z filosofskykh dystsyplin [Dictionary of basic terms from philosophical disciplines]*. Kyiv (ukr).
7. Selivanov, V. M. (2002). *Pravo i vlada suverennoi Ukrainy: metodologichni aspekty [Law and power of sovereign Ukraine: methodological aspects]*. Kyiv: In-Yure (ukr).
8. Zhelevska, Ye. I. (2008). Vplyv koruptsii na hromadsku pravosvidomist [The impact of corruption on public awareness]. *Filosofski, metodolohichni ta psykhologichni problemy prava*, Tezy dop. nauk.-teoret. konf., 59-60. Kyiv: Kyiv National University of Internal Affairs (ukr).
9. Holovchenko, V. (2007). Pravovyi nihilizm: mynule i suchasne [Legal nihilism: past and present]. *Yurydychnyi visnyk Ukrainy*, 45 (ukr).
10. Malynovskiy, A. A. (1997). "Pravovoy vakuum" — novyi termin yurydycheskoy nauky [Legal vacuum is a new term in legal science]. *Gosudarstvo i pravo*, 2 (ukr).
11. Nersesyants, V. S. (1997). *Filosofiya prava [Philosophy of law]*. Moscow (rus).
12. Yermolenko, I. Ya. (2008). Rozvytok hromadyanskoho suspilstva yak chynnyk protydii pravovomu nihilizmu [Development of civil society as a factor in counteracting legal nihilism]. *Filosofski, metodolohichni ta psykhologichni problemy prava*. Tezy dop. nauk.-teoret. konf., 57-59. Kyiv: Kyiv National University of Internal Affairs (ukr).
13. Reynvald, N. Y. (1987). *Psyhologiya lichnosti [Personality psychology]*. Moscow: Publishing house of the Institute of Friendship of Peoples (rus).
14. Dziuba, V. M. (2007). Patriotychne vykhovannya kursantiv u protsesi vyvchennya humanitarnykh dystsyplin u navchalno-naukovomu instytuti pidhotovky kadriv hromadskoi bezpeky ta psykhologichnoi sluzhby KNUVS [Patriotic education of cadets in the process of studying humanities at the Educational and Scientific Institute of Public Safety Training and Psychological Service of KNUVS]. *Yurydychna psykhologhiya ta pedahohika*, 2, 51-59 (ukr).
15. Makarenko, A. S. (1985). *Metody organizatsii vospitatelnogo protsessa [Methods of organizing the educational process]*, Vol. 5. Moscow: Academy of Pedagogical Sciences (rus).
16. Buhaytseva, H. M. (1998). Natsionalni i zahalnoliudski pryntsyipy u vykhovanni molodoho pokolinnya (iz tvorchoii spadshchyny pedahohiky T. Vashchenka). [National and universal principles in the education of the younger generation (from the creative heritage of T. Vashchenko's pedagogy)]. *Sotsializatsiya osoby*, 18-23 (ukr).

**ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ПРАВОВОГО НИГИЛИЗМА КАК ФАКТОР
ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВОСОЗНАТЕЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ****А. М. Хлонь**

В статье обосновано, что общественное правосознание неразрывно связано с чувством всеобщей справедливости. Негативные обстоятельства приводят к таким последствиям, как правовой нигилизм, то есть игнорирование закона, правовых норм, ценностей. В условиях юридического нигилизма люди чувствуют безнадежность, разочарование, социальное отчуждение, растерянность, уныние. Чувство социальной апатии охватывает общество. Правовой нигилизм является продуктом определенных социальных условий жизни. Всепроникающий кризис, особенно в экономике, непосредственно вызывает кризис правовой, политический и духовный. Это явление является одним из разрушительных социальных образований, которое в условиях глобальных трансформаций, когда дисбаланс ценностей и идеалов быстро заполняет все сферы общества, имеет значительный деструктивный потенциал и приводит к ряду негативных процессов. Необходимо активно бороться с такими явлениями и пытаться предотвратить их возникновение своевременными действиями и научно обоснованными средствами, предварительно изучив их и дав им исчерпывающую характеристику. Социальный аспект предотвращения этого явления невозможен без понимания феномена права как фундаментальной категории, подкрепленной соответствующими представлениями о правовой культуре и правосознании. Изучая правовые категории, мы должны повысить уровень правовой осведомленности общества, усилить чувство ответственности, уважения к закону и правам других людей, укрепить социальную и национальную солидарность, признать важность национальных и общечеловеческих интересов, что особенно актуально для нашего времени. Целесообразно уделять внимание изучению и формированию среди молодого поколения высокой правовой культуры, контроля за соблюдением принципов правовых отношений среди своих граждан и воспитанию молодого поколения в духе уважения к верховенству права. Государственная поддержка соответствующих мероприятий существенно повысит понимание патриотизма и уважения к государственным ценностям. Такие меры могут иметь положительные последствия не только в сфере повышения правовой осведомленности подрастающего поколения. Изучение факторов формирования морально-правового сознания молодежи является одним из приоритетных направлений дальнейшего формирования правового общества. Учитывая это, существует также значительная сфера для исследования этой проблемы в контексте смежных наук, таких как право, философия и др. Также можно отметить, что правосознание – это очень важный и основательный уровень исследований, который требует всестороннего рассмотрения и тщательного изучения. Однако целесообразно провести научный обзор соответствующей категории в сочетании с пониманием целостной структуры первопричин и факторов, поддерживающих направление формирования правового поведения личности в социальной среде.

Ключевые слова: правовой нигилизм, правосознание, правовая культура, патриотизм, правовое государство.

PREVENTION OF LEGAL NIHILISM AS A FACTOR IN THE FORMATION OF LEGAL BEHAVIOR

O. M. Khlon

The author of the article substantiates that public legal awareness is inextricably linked with a sense of universal justice. Negative circumstances lead to such consequences as legal nihilism, ie ignoring the law, legal norms, values. In conditions of legal nihilism, people experience feelings of hopelessness, frustration, social exclusion, confusion, despair and loss of faith in the future. The feeling of social apathy pervades society. Legal nihilism is a product of certain social living conditions. The pervasive crisis, especially in the economy, is directly causing a political, legal and spiritual crisis.

This phenomenon is one of the destructive social formations that exists in the context of global transformations, when the imbalance of values and ideals quickly fills all spheres of society, has significant destructive potential and causes a number of negative processes. It is necessary to actively combat such phenomena and try to prevent their occurrence by timely actions and scientifically sound means, having previously studied them and given them a comprehensive description. The social aspect of preventing this phenomenon is impossible without understanding the phenomenon of law as a fundamental category, supported by relevant ideas about legal culture and legal awareness. By studying legal categories, we must strive to raise the level of legal awareness of society, strengthen the sense of responsibility, respect for the law and the rights of others, strengthen social and national solidarity, recognize the importance of national and universal interests, which is especially relevant for our time. It is expedient to pay a high degree of attention to the study and formation of a high legal culture among the young generation, control over the observance of the principles of legal relations among its citizens and education of the young generation in the spirit of respect for the rule of law.

State support for relevant measures will significantly increase the understanding of patriotism and respect for state values. Such measures can have positive consequences not only for raising the legal awareness of the younger generation, but also for improving the quality of statehood in general.

That is why the study of the factors of formation of moral and legal consciousness of young people is one of the priority areas for further formation of the legal society. Given this, there is also considerable scope for studying this problem in the context of related sciences such as law, philosophy, and so on. It can also be noted that legal awareness is a very important and thorough level of research that requires comprehensive consideration and careful study. However, it is advisable to conduct a scientific review of the relevant category in combination with an understanding of the holistic structure of the root causes and factors that support the formation of legal behavior of the individual in the social environment

Key words: Legal nihilism, legal awareness, legal culture, patriotism, constitutional state.

Хлонь Олександр Михайлович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Київського національного торговельно-економічного університету (м. Київ, Україна). E-mail: AlexKhlon@i.ua

Хлонь Александр Михайлович – кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры психологии Киевского национального торгово-экономического университета (г. Киев, Украина). E-mail: AlexKhlon@i.ua

Khlon Oleksandr Mykhailovych – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology, Kyiv National University of Trade and Economics (Kyiv, Ukraine). E-mail: AlexKhlon@i.ua